

O priimku *Orešnik*

*Marko Snoj**

Povzetek

Članek se najprej osredini na etimološko razlago slovenskega priimka *Orešnik*, ki je tvorjen s pripono *-nik* iz dendronima *oreh* 'Juglans regia' in prvotno označuje posestnika ob orehu ali orehih. V nadaljevanju skuša odgovoriti na nekatera temeljna vprašanja o izvoru pripon *-nik* < *-bn-ikъ.

Ključne besede: slovenščina, imenoslovje, priimki, etimologija

The etymology of the surname *Orešnik*

The article first focuses on the etymological explanation of the Slovene surname *Orešnik*, which is derived with the suffix *-nik* from the dendronym *oreh* 'walnut tree'. Its original meaning was *'possessor of the territory where walnuts grow'. The second part of the article raises some questions and provides answers about the origin of the compound suffix *-nik* < *-bn-ikъ.

Keywords: Slovene, onomastics, surnames, etymology

Ne primeri se pogosto, da bi bil kak priimek – sploh priimek zapletene osebnosti – v etimološkem pogledu tako preprost, kot je preprost priimek *Orešnik*. Gre za izimensko tvorjenko s pripono *-nik* iz dendronima *oreh*, kakor so iz drugih dendronimov z isto pripono tvorjeni še slovenski priimki *Baznik*, *Beznik* (iz *bez* 'bezeg'), *Jelšnik*, *Jeušnik*, *Jevšnik*, *Javšnik*, *Jaušnik*, *Elšnik*, *Vošnik* (iz *jelša* oz. *olša*), *Jevnik* (iz *jela*), *Lešnik* (iz *leska*), *Breznik*, *Lipnik*, *Topolnik*, *Vrbnik* itd. Prvi nosilci teh priimkov so prebivali ob drevesu (ali skupini dreves), katerega poimenovanje nosijo v podstavi. Redkeje so priimki s to pripono tvorjeni iz podstav, katerih pomen je manjše ali

* Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, marko.snoj@zrc-sazu.si

vsaj tanjše rastlinje, npr. *Koprivnik*, *Praprotnik*, *Prapotnik*, *Prapertnik*, *Srebotnik*. Neredko pa se s to pripono tvorijo priimki iz osnov, katerih pomen je kaka druga zemljepisna danost, npr. *Kržišnik* (iz *križišče*), *Gradišnik* (iz *gradišče*), *Mirnik* (iz *mir* 'zid'), *Pestotnik*, *Pistotnik*, *Pustotnik* (iz *pustota* 'pust, neobljuden kraj'), *Suhadolnik*, *Suhodolnik* (iz *suhi dol*), *Mrzdovnik* (iz *mrzli dol*), *Potnik* (iz *pot*), *Cestnik* (iz *cesta*), *Vršnik*, *Veršnik*, *Uršnik* (iz *vrh*), *Pungartnik* (iz *pungart* 'sadni vrt'), *Gačnik* (iz *gača* 'zaprta dolina'), *Globelnik*, *Globevnik*, *Globovnik* (iz *globel*), *Sopotnik* (iz *sopot* 'slap') in celo zemljepisnih lastnih imen, npr. *Savnik*, *Murnik*.

A tudi v jezikoslovju je tako kot v življenju: kjer so stvari preproste na površju, se rade zapletejo pod njim. Pripona *-nik* poraja vrsto vprašanj, ki čakajo na kompleksen odgovor. V nadaljevanju navajam nekatera in jim pridajam predloge, kako nanja odgovoriti.

1. Iz česa je sestavljena pripona *-nik*? – Iz pridevniške *-an* < **-bnъ* in posamostaljujoče *-ik* < **-ikъ*, ki v južni slovanščini ni več tvorna.¹ Dokaz tej trditvi so lastnoimenski prežitki s pripono *-ik* iz pridevnikov s pripono **-ovъ*, npr. *Bizovik* in *Bazovik* < **Bъz-ov-ikъ*, *Snovik* < **Jesenov-ikъ*.²
2. Ali je posamostaljujoča pripona **-ikъ* izvorno ista kot enako glaseča se severno-slovanska, ki tvori manjšalnice? – Da. Argumenti v prid tej trditvi so vsaj trije. (a) Ženska oblika *-nica* je v južni slovanščini še razgradljiva na pridevniški del in posamostaljujoči *-ica*, katere primarna vloga je tvorba manjšalnic: *žena* → *ženica*. (b) Pridevniki se posamostaljajo tudi z drugimi manjšalniškimi priponami, npr. *mlad* → *mladič* (< **-itъ*) 'kdor je mlad', *bel* → *belič* 'kdor je bel'. (c) Pripona *-ica* < **-ik-a*, ki se je posplošila po paradigmatski izravnavi iz oblik, v katerih je delovala druga ali tretja palatalizacija, in je torej ženska oblika ob moški **-ikъ*, ostaja tvorna za tvorbo ženskih samostalnikov iz pridevniških osnov ne glede na strukturo, npr. *mlad-a* (žival) → *mlad-ica*, *povit-a* (jed) → *povitica* > *potica*.

1 Manjšalniška pripona **-ikъ* se je v slovenščini ustalila v palatalizirani obliki *-ic*. Verjetno gre za sovpad posledice druge palatalizacije, ki je v ednini pričakovana v mestniški obliki, v množini pa v imenovalniški in mestniški, in tretje, ki je v ednini pričakovana v rodilniški in dajalniški. Primerov je malo, npr. *možic* = rusko *mužik*, in po vsej verjetnosti priimki *Blažic*, *Pavlic*, *Petric*. Vprašanje izvora pripone *-ika*, ki večinoma tvori poimenovanja rastlin in njihovih delov, npr. *trobelika*, *sadika*, *korenika*, ostaja odprto. Morda je zbirna oblika ob **-ikъ*.

V južni slovanščini so izsamostalniška imena s pripono *-ikъ* redka in verjetno prežitki iz časov, ko je bila taka tvorba še mogoča. Na Hrvaškem je kraj *Lipik*, na slovenskem zahodu pa *Gabrak*, pri katerem zapis *Gabrich* iz leta 1286 (SHT) kaže na izvorno **Gabrik*.

Poimenovanja kemijskih elementov *kisik*, *ogljik*, *vodik*, *dušik* so proti koncu 19. stoletja prevzeta in prilagojena iz češčine. Izhodišče je verjetno *vodik* iz češ. *vodík*, ki je prevzet samo z naglasno prilagoditvijo. Po tem zgledu so narejeni *ogljík* iz *ogljě* (kakor češ. *uhlík* iz *uhlí* 'ogljje, premog'), *kisík* iz *kis* (kakor češ. *kyslík* ob *kyselý* 'kisel') in *dušík* iz *dušiti* (kakor češ. *dušik* iz *dušit* 'dušiti'). Pomenska motivacija je v vseh primerih že nemška in latinska. Tudi beseda *vidík* je pri nas mlada izposojenka iz hrvaščine, ki je pri nas prvič izsledljiva leta 1898: *Fabij, sezuj čevljev, pa ga s puško porini na vidík* – v prevodu Hrizogona Majarja romana *Gozdovnik* nemškega pisatelja Karla Maya. – Povzeto po korpusu IMP.

2 Snj 2009, 63, 385.

3. Kako točno je potekal razvoj pomenske motivacije priimkov s pripono *-nik* in strukturnim pomenom 'kdor prebiva tam, kar je pomen podstave'? – Izimenska pripona *-nik* je pri nas razen v priimkih tvorna tudi v krajevnih lastnih imenih, npr. *Hrastnik*, *Javornik*, in občnih imenih, ki označujejo (a) prostor, npr. *rudnik*, *snežnik*, in (b) človeka, npr. *bolnik*, *mladostnik*. Nekatere so ali bi bile lahko tvorjene tudi iz glagolskih podstav, npr. *vodnik*, *budnik*, *grešnik*, a tu je treba vzeti v obzir to, da dejansko so ali so lahko bile tvorjene s pripono *-ik* iz izglagolskih pridevnikov *voden*, *buden* oz. *grešen*. Omejimo se na tvorjenke iz podstav s pomenom ime prostora, ki so relevantni za priimke obravnavanega tipa. *Rudnik* je prvotno 'kar je tam, kjer je ruda', *kurnik* je 'kar je tam, kjer so kure', *ribnik* 'kar je tam, kjer so ribe' in *senik* < **šěbnikъ* je prvotno 'kar je tam, kjer je seno'. Krajevna imena s pripono *-nik* so torej izvorno opravkarji s prav takim prvotnim pomenom: *Hrastnik* je 'kar je tam, kjer je hrast, so hrasti' > 'kraj ob hrastu, hrastih', in *Javornik* je prvotno 'kar je tam, kjer je javor, so javori' > 'kraj ob javoru, javorih'. Občnih imen s pripono *-nik* iz imen prostora v slovenščini ni zaslediti, zato bi kazalo sklepati, da so prvi priimki s to pripono nastali po metonimiji iz krajevnih lastnih ali še občnih imen: *hrastnik* 'prostor, kjer je hrast, so hrasti' > *Hrastnik* 'kraj, ki ga od sosednjih ločujemo po tem, da tam raste hrast, rastejo hrasti' in ob tem *Hrastnik* 'kdor prebiva v Hrastniku' ali še 'kdor prebiva ob hrastu, hrastih'.³ Metonimični prenos iz občno- ali že lastno-imenskega poimenovanja kraja zasledimo v več priimkih dendronimskega izvora, npr. *Brest*, *Brin*, *Gaber*, *Hrast*, *Javor*, *Topol*. Ker ženski dendronimi, kot so *breza*, *jelša*, *lipa*, derivirajo metonimična krajevna imena *Breza*, *Jelša*, *Lipa*, ne pa tudi metonimičnih priimkov, smemo sklepati, da so priimki obravnavanega tipa prvotno imena hišnih gospodarjev, katerih domačije so stale na prostoru z enakim imenom ali na prostoru, kjer je rastlo drevo ali so rastla drevesa, katerih poimenovanje je v osnovi. Prvotni *Orešnik* je bil torej 'hišni gospodar v Orešniku' ali še 'hišni gospodar v orešniku', pri čemer je občno ime **orešnik* pomenilo *'prostor, kjer raste oreh, rastejo orehi'. Njegova žena je bila *Orešnica*, preostali družinski člani *Orešniki*, posamezni otroci, morebitne tete in strici ter drugi člani širše družine pa npr. *Orešnikova Barbara* ali *Orešnikov Janž*.

3 Zemljepisna imena s pripono *-nik* poznajo tudi drugi južnoslovanski jeziki, npr. hrvaško *Dubrovnik*, srbsko *Lopušnik*, slovaško *Lipník*, *Dubník*, češko *Ořešník*. Priimki s to pripono so na Hrvaškem omejeni na kajkavščino, npr. *Breznik*, v zahodni Slaviji so predvsem slovaški, npr. *Brezník*. Zemljepisna imena s to pripono in posledično priimki so pogosta tudi iz osnov, ki označujejo druge zemljepisne danosti, npr. *Cestník*, *Potník*, *Pungartník*, *Presečník*, *Mirník*.

Literatura

IMP: Korpus starejše slovenščine: <https://www.clarin.si/noske/sl.cgi/>.

SHT: Slovenska historična topografija: <https://topografija.zrc-sazu.si/>.

Snoj, Marko, 2009: *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*. Ljubljana: Modrijan in Založba ZRC.